

دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

پایان نامه کارشناسی ارشد مشاوره
گرایش توانبخشی

عنوان

بررسی اثربخشی نمایش عروشکی بر افزایش مهارت های اجتماعی دختران کم توان ذهنی آموزش
پذیر 8-12 سال شهر بجنورد

نگارش

رقیه رستمی

استاد راهنما

دکتر سید جلال یونسی

استاد مشاور

عباس داورمنش

استاد مشاور آمار

دکتر مسعود صالحی

تیرماه 1388

شماره ثبت

3000-155

چکیده

پژوهش حاضر به منظور بررسی اثربخشی نمایش عروسکی بر افزایش مهارت های اجتماعی دختران آموزش پذیر 8-12 سال انجام شد. یکی از بارزترین مشخصات این افراد، ناتوانی برقراری ارتباط موثر با جامعه است.

مطالعه از نوع تجربی حقیقی بدون پیش تست بود. گروه نمونه این پژوهش متشکل از 30 دختر آموزش پذیر بود که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب شدند که از میان آن ها 15 نفر به گونه تصادفی به گروه آزمایش و بقیه به گروه کنترل تخصیص یافتند. گروه آزمایش به مدت 8 جلسه تحت نظر محقق تحت آموزش مهارت های اجتماعی با استفاده از نمایش عروسکی قرار گرفت و گروه کنترل روند عادی کلاس را طی کرد. بعد از پایان مداخله آزمون رشد اجتماعی و اینلند از مادران هر دو گروه گرفته شد و داده ها با استفاده از آزمون تی مستقل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج نشان داد که نمایش عروسکی موجب افزایش مهارت های اجتماعی، مهارت های ارتباطی و مهارت های روزمره زندگی شده است ($p < 0/001$). این نتیجه با یافته های پژوهش های دیگر تطابق دارد و قابلیت نمایش عروسکی را در افزایش مهارت های اجتماعی نشان می دهد. کلید واژه ها: نمایش عروسکی، مهارت های اجتماعی، کم توانان ذهنی، دختران کم توان آموزش پذیر.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
1	فصل اول
2	مقدمه
3	بیان مساله
7	اهمیت و ضرورت پژوهش
9	تعریف مفهومی و عملیاتی پژوهش
9	متغیر مستقل
10	متغیر وابسته
10	اهداف پژوهش
10	هدف کلی
10	اهداف اختصاصی
10	اهداف کاربردی
11	فرضیه های پژوهش
11	فرضیه اصلی
11	فرضیه های فرعی
12	فصل دوم
13	مقدمه
14	تاریخچه کم توانی ذهنی
15	تعاریف کم توانی ذهنی
21	طبقه بندی کم توانی ذهنی
21	کم توانان ذهنی آموزش پذیر
21	کم توانان ذهنی تربیت پذیر
22	کم توانان ذهنی حمایت پذیر
22	طبقه بندی بر اساس دیدگاه انجمن روانپزشکی آمریکا
23	طبقه بندی بر اساس دیدگاه سازمان بهداشت جهانی
23	علل کم توانی ذهنی

25	خصوصیات کم توانی ذهنی خفیف
26	مهارت های اجتماعی
29	عوامل انتخاب مهارت های اجتماعی
29	آموزش مهارت های اجتماعی به کم توانان ذهنی
31	نقش و اهمیت هنر
32	تعریف نمایش
34	خاستگاه نمایش
36	نمایش به عنوان درمان
42	نمایش عروسکی و انواع آن
42	عروسک های سایه ای
43	عروسک های دستکشی
43	عروسک های میله ای
44	عروسک های انگشتی
44	عروسک های خیمه شب بازی و اسباب بازی های پارچه ای
47	تحقیقات انجام شده در خارج از کشور
53	تحقیقات انجام شده در داخل کشور
58	فصل سوم
59	طرح پژوهش
60	جامعه آماری
61	روش نمونه گیری
61	ابزار پژوهش
63	قلمروها و زیر قلمرهای واینلند
63	قلمرو ارتباطی
63	قلمرو مهارت های زندگی روزمره
64	قلمرو اجتماعی شدن
64	قلمرو مهارت های حرکتی
64	قلمرو رفتارهای ناسازگار
65	روش تجزیه و تحلیل داده ها
65	روش اجرا

70	ملاحظات اخلاقی
71	فصل چهارم
71	مقدمه
71	آمار توصیفی
73	آمار استنباطی
76	فصل پنجم
77	مقدمه
77	فرضیه اول
78	فرضیه دوم
79	فرضیه سوم
80	فرضیه چهارم
81	محدودیت های پژوهش
82	پیشنهادات پژوهش
83	پیوست ها

فهرست جداول

صفحه	عنوان
71	جدول 4-1: دامنه سنی دانش آموزان کم توان ذهنی آموزش پذیر
72	جدول 4-2: توزیع سطح تحصیلی دانش آموزان کم توان ذهنی آموزش پذیر
72	جدول 4-3: بررسی نرمالیتی (K-S) متغیرهای پژوهش
73	جدول 4-4: مقایسه میانگین نمرات خرده آزمون های واینلند

تقدیم

تقدیم به وجود بی همتای پدر و مادر مهربانم

به همراهی برادر و خواهران عزیزم، حمزه، راضیه، مرضیه و فاطمه

به دوست بزرگی که هرگز فراموش نخواهد شد.....

تقدیر و تشکر

بر خود واجب می دانم در ابتدا از پروردگار زیبا و منزل آرامش، سپس از زحمات پدر و مادر عزیزم که در تمام مراحل زندگی همواره مشوق تلاش ها و دلگرمی و پناه خستگی هایم بوده و هستند کمال تشکر را داشته باشم و سر تعظیم در مقابل آنان فرود می آورم.

از استاد گرانقدر جناب دکتر سید جلال یونسی، که راهنمایی این پایان نامه را به عهده گرفتند نهایت سپاس را دارم.

از استاد فرزانه آقای عباس داورمنش جهت کمک های بی دریغشان در تمام مراحل نگارش پایان نامه و راهنمایی های پدرانه ایشان برای بهتر زندگی کردن، صمیمانه سپاسگزارم.

از استاد محترم جناب دکتر مسعود صالحی به دلیل دقت و ریزینی ایشان و قبول پایان نامه اینجانب در مراحل پایانی نگارش، کمال تشکر و امتنان را دارم.

از دوستان همیشگی ام مهسا و مهدیس قربانی نژاد، آزاده کاظمی نیا، اکرم محمدی، مرضیه اکبری، ریحانه حق جو، شمسیه دوستی و تمام همکلاسی های و دوستان عزیزم که هر یک گنجینه ای ارزشمندی از دانش و دوستی هستند، از همراهی ها و تلاش های صادقانه همکار محترم آقای رضا طالبی، مدیر اداره برآوردهای اجتماعی ناجا شهر بجنورد، جناب دکتر سید کاوه حجت، خانم جاویدی مدیر مدرسه استثنایی نسترن و معلمان محترم ایشان، نیز تقدیر و تشکر به عمل آورده و امیدوارم خداوند قادر و بصیر توان جبران زحمات این عزیزان را به بنده اعطا فرماید.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
1	فصل اول
2	مقدمه
3	بیان مساله
7	اهمیت و ضرورت پژوهش
9	تعریف مفهومی و عملیاتی پژوهش
9	متغیر مستقل
10	متغیر وابسته
10	اهداف پژوهش
10	هدف کلی
10	اهداف اختصاصی
10	اهداف کاربردی
11	فرضیه های پژوهش
11	فرضیه اصلی
11	فرضیه های فرعی
12	فصل دوم
13	مقدمه
14	تاریخچه کم توانی ذهنی
15	تعاریف کم توانی ذهنی
21	طبقه بندی کم توانی ذهنی
21	کم توانان ذهنی آموزش پذیر
21	کم توانان ذهنی تربیت پذیر
22	کم توانان ذهنی حمایت پذیر
22	طبقه بندی بر اساس دیدگاه انجمن روانپزشکی آمریکا
23	طبقه بندی بر اساس دیدگاه سازمان بهداشت جهانی
23	علل کم توانی ذهنی

25	خصوصیات کم توانی ذهنی خفیف
26	مهارت های اجتماعی
29	عوامل انتخاب مهارت های اجتماعی
29	آموزش مهارت های اجتماعی به کم توانان ذهنی
31	نقش و اهمیت هنر
32	تعریف نمایش
34	خاستگاه نمایش
36	نمایش به عنوان درمان
42	نمایش عروسکی و انواع آن
42	عروسک های سایه ای
43	عروسک های دستکشی
43	عروسک های میله ای
44	عروسک های انگشتی
44	عروسک های خیمه شب بازی و اسباب بازی های پارچه ای
47	تحقیقات انجام شده در خارج از کشور
53	تحقیقات انجام شده در داخل کشور
58	فصل سوم
59	طرح پژوهش
60	جامعه آماری
61	روش نمونه گیری
61	ابزار پژوهش
63	قلمروها و زیر قلمرهای واینلند
63	قلمرو ارتباطی
63	قلمرو مهارت های زندگی روزمره
64	قلمرو اجتماعی شدن
64	قلمرو مهارت های حرکتی
64	قلمرو رفتارهای ناسازگار
65	روش تجزیه و تحلیل داده ها
65	روش اجرا

70	ملاحظات اخلاقی
71	فصل چهارم
71	مقدمه
71	آمار توصیفی
73	آمار استنباطی
76	فصل پنجم
77	مقدمه
77	فرضیه اول
78	فرضیه دوم
79	فرضیه سوم
80	فرضیه چهارم
81	محدودیت های پژوهش
82	پیشنهادات پژوهش
83	پیوست ها

فهرست جداول

صفحه	عنوان
71	جدول 1-4: دامنه سنی دانش آموزان کم توان ذهنی آموزش پذیر
72	جدول 2-4: توزیع سطح تحصیلی دانش آموزان کم توان ذهنی آموزش پذیر
72	جدول 3-4: بررسی نرمالیتی (K-S) متغیرهای پژوهش
73	جدول 4-4: مقایسه میانگین نمرات خرده آزمون های واینلند

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

حرکات موزون، رقص، آواز، موسیقی، پانتومیم و شکل های دیگر نمایشی نیاز بشر برای بیان سمبولیک، چه از نظر بازیگر و چه از دید تماشاگر بوده است. در یکی دو قرن اخیر با توسعه سبک های متنوع هنری تاثیر آرامبخش آن بر روحیه هنرمند و مردمان بارزتر گردیده، به طوری که هنرمندان و روانشناسان را متوجه خاصیت درمانی نمایش و ترسیم اصول درمانبخش آن ساخته و روش ها و شیوه های مدونی از آن مبتنی بر اصول روان درمانی استخراج گردیده است و در حال حاضر نمایش درمانی به صورت رشته مستقل دانشگاهی در جهت رشد و خلاقیت درونی و توانبخشی بیماران، کم توانان ذهنی و جسمی حرکتی، آموزش داده می شود (حق شناس و اشکانی، 1370).

تاثیر نمایش عروسکی بر روی کودکان ناسازگار، کم توان ذهنی و معلولین جسمی حرکتی اعجاب انگیز است، زیرا علاوه بر آنکه به کودک امکان می دهد که قدرت و قابلیت خود را بشناسد، در پیوند آنان با جامعه نیز نقش مهمی را می تواند ایفا کند و به عنوان وسیله ای برای ابراز درون، رشد تعادل جسمی، توانایی ایجاد ارتباط با دیگران و کمک به تکامل فکری و روانی آنان موثر است (فخری، 1379).

حرکات نمایشی به عنوان وسیله آموزشی موجب تشویق و توسعه توانایی فردی در قلمرو زندگی اجتماعی و مسئولیت پذیری در محیط زندگی است. از میان این توانایی هایی که نمایش ایجاد می کند، می توان از کاربرد مناسب احساس، ادراک، قوه استدلال و تخیل، قدرت تمرکز حواس و مهارت های کلامی، فیزیکی و کنترل های عاطفی نام برد. همچنین وسیله ای است برای شناخت کارایی فردی و کاربرد این استعداد در بازگویی و بازسازی یک موضوع. در نتیجه از خود شناسی و حضور در فعالیت جمعی و برقراری پیوند بین این دو مقوله به هدف کلی آموزش و پرورش که ایجاد مناسبات رفتاری و تقاضاهای اجتماعی است، دست می یابیم (مقدم، 1380).

اصولا نمایش عروسکی برای کودکان خردسال، تفریح و سرگرمی مناسبی است ضمن آنکه امروزه این شیوه، به عنوان یک روش جدید، کاربرد درمانی نیز پیدا کرده است. بدین ترتیب نمایش عروسکی به عنوان تجسمی از افکار، احساسات و عواطف کودکان، مبنایی برای کار روان پزشکان در زمینه بهداشت روانی کودکان در پیشگیری از آشفتگی های روانی آنان است (خمسه، 1381).

پل مک فارلین¹ در مورد رمز جذابیت عروسک ها می گوید: عروسک از آغاز پیدایش تئاتر به عنوان جادوی بشر استفاده شده است. اگر عروسک ها همان عروسک بازی بچه ها باشند که اتاق بچه ها را ترک کرده اند تا روی صحنه تئاتر ظاهر شوند، ممکن است چیزی چون احساس مادری داشته باشند. چارلز نادیر² معتقد است: اگر عروسک ها فرزندان تمثال های مذهبی باشند، ممکن است شکوه مذهبی داشته باشند. اما چارلز مک نین³ اعتقاد دارد: وقتی عروسک ها در صحنه تئاتر زنده می شوند، جاذبه چشم گیر آن ها فقط به خاطر تئاتر است (کشاورزی، 1380).

در این پژوهش نقش اجرای نمایش عروسکی بر افزایش مهارت های اجتماعی دختران کم توان ذهنی بررسی می گردد و سعی می شود با استفاده از تکنیک های روانی و اجتماعی نمایش، این مهارت ها افزایش داده شود.

بیان مساله

بر اساس تحقیقات انجام شده در هر جامعه، حدود 3 تا 3 درصد جمعیت را افراد کم توان ذهنی تشکیل می دهند (سادوک⁴، 2003). نقیصه های ذهنی با توجه به نوع و شدت نقص به شکل های گوناگون طبقه بندی شده اند (داورمنش، 1385). در مورد درصد افراد کم توان ذهنی آموزش

۱.P.M pharlin
۲.Ch.Nodier
۳.Ch.Maghin
۴.sadock

پذیر عقاید مختلفی وجود دارد. ساراسون و ساراسون (1987) این تعداد را 80% و ساجدی (1385)، 89%، اعلام کرده اند. این افراد تفاوت های زیادی در رفتارهای تطابقی دارند. این گروه با این سطح از کم توانی ذهنی در کلاس های کودکان معمولی شرکت می کنند و در بزرگسالی بسیاری از آن ها زندگی مستقلی خواهند داشت. بسیاری از مشکلات و مسائلی که در زمینه تعریف کم توانی وجود دارد مربوط به این گروه می شود (ساجدی، شهشهانی پور، هادیان جزی، 1385).

اقدامات درمانی در مورد افراد دارای کم توان ذهنی نه برای درمان اختلال، بلکه برای آموزش مهارت های انطباقی و به حداکثر رساندن توان بالقوه فرد است (نجاریان، داودی، 1384). با توجه به تعاریف فوق یکی از مشخصات بارز این افراد ناتوانی برقراری ارتباط موثر و رضایت بخش با سایر افراد جامعه است. در واقع این افراد در کسب مهارت های اجتماعی دچار مشکل می گردند. این کودکان به دلیل نقص شناختی دچار بی کفایتی اجتماعی و خود محوری می شوند و محدودیت های شناختی باعث عدم آگاهی از چگونگی رفتار در موقعیت های گوناگون اجتماعی می شود (گرین اسپین¹، 1979).

بارزترین خصوصیت این کودکان، توانایی اندک آن ها در یادگیری است. کوتاه بودن گستره توجه به دلایل شرایط خاص ذهنی و ناتوانی در به کارگیری راهبردهای شناختی در فرایند حافظه سبب می شود، نتوانند مطالب را نزد خود تکرار، سازماندهی و دسته بندی کنند. بنابراین، این کودکان به آموزش ها و خدمات ویژه های نیاز دارند و به کارگیری هنر های نمایشی در ارتباط با این کودکان نتایج و فواید بسیار مهمی در تعلیم و تربیت آن ها و حتی اولیا دارد. این اثرات سودمند در ذیل به اختصار مطرح گردیده است:

۱. باعث ایجاد سرعت یادگیری در این کودکان می گردد.

۱. Green Span

۲. سبب می شوند که نتایج و محتوای تربیتی در ذهن کودکان بیشتر تثبیت شده و از فراموشی مکرر آن ها جلوگیری نماید.

۳. سبب سادگی روش ها و انعطاف پذیری انجام کار در مورد این کودکان (که دستورات شفاهی و مستقیم کاربرد موثری برایشان ندارد)، می گردد.

۴. باعث انتقال مسائل آموزشی و یادگیری بسیاری از مهارت های خود یاری از طریق مشاهده این نمایش ها ، ایجاد تعادل و بهداشت روانی برای کودکان می گردد (مقدم، 1382).

نمایش عروسکی از محدود فعالیت هایی است که افراد از آن دلزده و خسته نمی شوند و با اشتیاق به دنبال آن می روند و مربی می تواند با استفاده از این علاقه، اشتیاق ، سادگی و تنوع پذیری این هنر بهره آموزشی فراوان گیرد (کشاورزی، 1380).

از آنجا که عمده رفتارهای آدمی با مشاهده از طریق مدل سازی آموخته می شود، از مشاهده دیگران، فرد در مورد نحوه انجام رفتار های جدید ایده ای کسب می کند و در موقعیت های بعد، از این اطلاعات رمز گذاری شده به عنوان راهنمای عمل بهره می برد. از آنجا که مردم می توانند پیش از اقدام به رفتار، حداقل به تقریب نحوه ی عمل را از آن نمونه ها بیاموزند، از خطاهای غیر ضروری پیشگیری می کنند.

بنا به نظریه یادگیری اجتماعی، تاثیرات مدل سازی اساسا از طریق کارکرد مناسب عمل می کنند و این یادگیری تحت تاثیر چهار مولفه ی 1) فرایندهای توجیهی¹، 2) فرایندهای یاد داری²، 3) فرایندهای باز تولید حرکتی³، 4) فرایندهای انگیزشی⁴، قرار می گیرد که توضیح مختصر آن ها در زیر آورده می شود:

-
۱. Attentional Process
 ۲. Retention
 ۳. Motor Reproduction
 ۴. Motivational

1. در هر گروه اجتماعی، برخی افراد بیش از دیگران جلب توجه می کنند. رفتارهای مدل شده از لحاظ اثر بخشی با هم فرق می کنند. ارزش کارکردی رفتارهایی که از سوی مدل های مختلف ابراز می شود، در انتخاب برخی مدل ها و بی تفاوتی نسبت به بقیه بسیار نافذ و موثر است.

2. یادگیری مشاهده ای اساساً متکی بر دو سیستم باز نمایی¹ است: تصویری و کلامی. برخی از رفتارها به شکل "تصویر سازی ذهنی" حفظ می شوند. تحریک حسی، احساس هایی را فعال می کند که موجب ادراک رویدادهای خارجی می گردد. در نتیجه رویارویی مکرر، محرک های مدل سازی سرانجام موجب تصویر های ذهنی دیرپا و قابل بازیافت از کارکرد های مدل شده می گردند. دومین سیستم باز نمایی که احتمالاً مسئول سرعت قابل ملاحظه یادگیری مشاهده ای و یاد داری در آدمی است، فرایند رمز گذاری کلامی رویدادهای مدل شده است. در حقیقت، عمده فرایندهای شناختی که رفتار را سر و سامان می بخشد، بیشتر کلامی اند تا دیداری.

3. سومین مولفه مدل سازی مستلزم تبدیل بازنامه های درونی به کنش های مناسب است. در اغلب یادگیری های روزمره، مردم معمولاً از طریق مدل سازی به تقریبی معقول از رفتار جدید دست می یابند و با سازگاری از طریق خود-اصلاحی² بر اساس پس خوراند اطلاعاتی حاصل از عملکرد و نمایش های متمرکز بخش هایی که تا حدی آموخته شده اند- آن رفتارها را پالایش می دهند.

4. نظریه یادگیری اجتماعی بین فراگیری و عملکرد تفاوت قائل است، چرا که مردم هر آنچه را می آموزند، به عمل در نمی آورند. آن ها رفتار مدلی را که پیامدهای ارزشمند با خود دارد، بهتر می پذیرند تا رفتار های مدلی را که اثرات تنبیه کننده یا بدون پاداش به دنبال دارد (ماهر، 1372).

۱. Representational
۲. Self-corrective

در مورد آموزش کودکان عقب مانده ذهنی، صرفاً از راه آموزش نظری کتب درسی نمی توان نتایج رضایت بخشی گرفت و باید روشی را به کار برد که نه تنها در جهت رفع عملکردهای نادرست در این کودکان بر آید، بلکه باعث ایجاد یادگیری مطلوب تر و پایدارتری در آن ها گردد (کاشی، 1384).

در این پژوهش با توجه به ویژگی هایی که برای نمایش عروسکی، تاثیر آن بر یادگیری و محدودیت های شناختی کودکان کم توان ذهنی برشمرده شد، مسئله ای که مطرح می شود این است که نمایش عروسکی چه تاثیری بر میزان مهارت های اجتماعی دختران کم توان ذهنی آموزش پذیر دارد؟

اهمیت و ضرورت پژوهش

بازی های نمایشی کودک را از افسردگی و خمودی می رهانند، سبب فعال شدن و شرکت در گروه های اجتماعی می شود. همچنین فرایند یادگیری و برقراری ارتباط متقابل عاطفی به وی آموزش می دهد که برای پذیرش و موفقیت در گروه باید چه توانایی هایی را به کار بندد و چگونه از نگرش، رغبت ها و مهارت های دیگران برای رفع حوائج افراد استفاده کند (مقدسی، 1372).

نمایش عروسکی برای کودک، فرصت هایی فراهم می آورد که دامنه ی گسترده ای از مفاهیم معلومات، مهارت ها و موفقیت ها را برای اولین بار از این طریق تجربه و درک کند. همچنین مشوقی مهم برای آموزش بهتر بیشتر است و فرصت مواجهه با مفاهیمی که قبلاً تجربه شده اند را فراهم می سازد. نمایش عروسکی فرصت مناسبی برای تمرین و تکرار تجربه های گذشته (فرایند شبیه سازی) فراهم می آورد و به عنوان مشوقی برای تحکیم و تقویت یادگیری و آموزش عمل میکند (اسماعیلی، بهادری، 1385). برن¹ (1989) بیان میکند که عروسک ها در جهان از طریق زبان خاص نمایش، افراد

۱. Burn

واحدی هستند که چیزی بیش از کلمات را بیان می کنند. این زبان، زبانی است که احساسات ایده آل و دوستی ها را با ترکیب ژست ها و کلمات در برمی گیرد. بازی درمانگران به صورت موفقیت آمیزی از عروسک ها به عنوان ابزاری برای تشویق کودکان به بیان احساسات و حتی تغییر رفتارهایشان، استفاده کرده اند. استفاده از عروسک ها باعث می شود ترس بیان احساسات برای کودکان ایمن تر شود. همچنین پتانسیل های زیادی برای استفاده معلمان در کلاس های ابتدایی دارد و می تواند به بهبود مهارت های ارتباطی، غلبه بر موانع زبانی و آموزش خود کنترلی، کمک کند.

هانت¹ بیان می کند که بچه های کوچکتر معمولاً می توانند عروسک ها را به عنوان دوستان همدل و غیر تهدید کننده قبول کنند. مزیت دیگر عروسک ها این است که به طور مثبتی می توانند بر کودکان اثر بگذارند و به راحتی وارد دنیای کودکان شوند (شیخی، 1381).

به طور کلی عروسک ها به طور گسترده ای به دلیل تاثیر مفیدشان بر یادگیری و رشد اجتماعی تشخیص داده شده اند. آنها تاثیر زیادی بر کودکان در تمام سنین دارند. زبان عروسک به جهت توانایی برای کمک به معلمان و کودکان برای یادگیری از یکدیگر، رشد، برقراری ارتباط، کسب اعتماد به نفس و بیان خود بی نظیر است و کودکان مسئول تر و با انگیزه تر می شوند (مارتینز پونز، 2004).

یکی از جنبه های مهم زندگی افراد کم توان ذهنی وجود یک شبکه حمایتی است. و یک راه افزایش حمایت موجود کمک به افراد در آموزش مهارت های اجتماعی است. و آموزش مهارت های اجتماعی به کودکان کم توان ذهنی از طریق سرمشق دهی کارآمدتر از آموزش خصوصی همان مهارت ها تشخیص داده شده است (نجاریان و همکاران، 1373).

1. Hunt